

Kap 30 : ”Det skall böjas i tid...” (I) (1826-1846).

Prins Carl Ludvig Eugen, senare känd som Karl XV, föddes den 3 maj 1826 på Stockholms slott som 1:a barnet till kronprinsparet Oscar (I) & Josefina av Sverige-Norge. 1865 under Karl XV:s regeringstid avskaffades ståndsriksdagen och han har därför ett rykte som Sverige-Norges siste kung av gammalt snitt.

Det finns sex längre biografier (Bäckström 1877: ss. 129-264; Bååth-Holmberg 1891 & 1892; Almén 1893: ss. 141-179; Thyselius 1910; Hallendorff 1924; Eriksson 1954a) och 25 kortbiografier (Bergström 1874: ss. 64-67; NFB 1884; Starbäck & Bäckström 1885: del 11, ss. 66-112; SBHL 1906; NFB 1910; Hallendorff 1923: ss. 219-232; Koht 1936; Thermaenius 1943; Lande & Gran 1945: ss. 144-145; Nerman m.fl. 1952: ss. 351-354; Hagberg 1953: ss. 187-195; Ohlmarks m.fl. 1956: ss. 444-464; Holmberg 1973; Elgklou 1978: ss. 30..101; Weibull 1991: ss. 52-60; Åberg 1991; Elgklou 1995: ss. 98-130; Skott 1996: ss. 57-70; Lagerqvist 1997: ss. 364-377; Lagerqvist & Åberg 2004: ss. 41-42; Liljegren 2004: ss. 104-105; Langslet 2005 & 2009; Lindqvist 2010: ss. 50-63; Mardal 2015; Norlin 2015: ss. 68-81).

Utöver detta finns nekrologer & minnesord (Bring 1872; Carlson 1872; Anonym 1872a; Anonym 1872b; Odhner 1872; prins Oscar 1872; Svedelius 1872; Svensson 1872; Åtta dagstidningar 1872-09-19/21). Karl förekommer också i brev, dagböcker & minnen (Hellberg 1870; De Geer 1892; Dietrichson 1901; Edholm 1906; Lindbæk 1910; Dardel 1911; Edholm 1919; Wrangel 1924; De Geer 1929; af Edholm 1944).

Mera i denna biografins riktning finns en specialstudie av Karls uppfostran & utbildning (Sandin 2011: ss. 228-268).

Liksom tidigare börjar jag med att sammanfatta de längre biografierna & bygger på med ytterligare information. Fokus ligger på Karls sociala & intellektuella utveckling och hans inställning till ämbetet.

*

Eftersom Karls mor Josefina vid ankomsten till Sverige enbart var 16 år stod det inskrivet i äktenskapskontraktet att samlivet inte fick börja förrän året därpå. Detta tycks ha mörkats och under tiden förekom både spekulationer om missfall & förböner för en lycklig utgång. När Karl den 8 maj 1826 kl 15 så kom till världen var han den förste svenskfödde arvprinsen på 50 år. Han hyllades både på vanligt sätt med 128 kanonskott, stora festligheter och med en landsomfattande insamling till en fond för välgörande ändamål. Tre dagar senare, årsdagen för Karl Johans kröning, döptes han i rikssalen. Hans farmor Desirée bar fram honom till dopet, under tiden som modern Josefina, enligt Lutheransk sed inte fick närvara, eftersom hon sex veckor efter förlossningen betraktades som oren.

Karls faddrar på manssidan var: kung Ludvig I av Bayern, kronprins Maximilian (II) av Bayern & Josefinas morbror prins Karl Teodor av Bayern. Karls faddrar på kvinnosidan var: Desirée, drottning Therese av Bayern, Josefinas mor änkehertiginnan av Leuchtenberg Augusta Amalia & Gustav III:s & Karl XIII:s syster prinsessan Sofia Albertina. Efter dopet erhöll han Serafimerbandet.

Det finns föga information om Karls uppväxt innan skolgången:

- Enligt Brander & anekdotfloran intresserade sig Karl Johan för Karl och de lekte ofta soldat. Karl Johan var dock angelägen om att Karl skulle uppfattas som *svensk* och när Desirée försökte lära honom franska förbjöd Karl Johan henne umgås med sonsonen, till dess franska stod på schemat.¹ Detta med Karl Johans intresse att leka med Karl måste snabbt ha avklingat för det finns ingen annan information om saken. Kanske lät han umgängesförbudet även gälla sig själv.
- Redan som 5-åring deltog Karl på barnbaler. Desirée: ”Jag fick dansa 1. kadriljen med den lilla söta prins Carl. Om du ändå kunde föreställa dig, huru söt och artig han var! Han dansade alla danser utom valserna.” I pauserna exercerade Karl sina jämnåriga i galleriet. Det var ord & inga visor: “Om någon av gossarna sprang sin väg eller gick ut för att dansa, så sade genast lilla Prinsen: Om du går din väg, så låter jag sätta dig i kurran.”²
- Under sommaren 1835 följde Karl med föräldrarna på Göta kanal till hemlänet Skåne. I hyllningarna ingick att låta traktens bondpojkar paradera för honom med trägevär, och han att föra kommandot. Det var mycket tal om hans kommande krigiska bragder & hans plikt att göra sig populär bland folket. Under exercisen tillrättavisade Karl en hjälpsam åskådare med att denne inte skulle lägga sig i sådant han inte begrep sig på.³

Slottsskolan började ht 1833 när Karl fyllt sju år. Josefina's hovdamer hade skämt bort honom men nu skulle han vänjas vid livets hårda skola. Vem som bestämde vad är oklart. Eftersom målsättningen var att eliminera det kvinnliga inflytandet, var det i alla fall inte Josefina. Sandin hänvisar till en broschyr av Ernst Moritz Arndt ”Plan til en furstes upfostran och undervisning.” (1819).⁴ Karl Johan förbjöd klasskamrater utifrån eftersom han fruktade ett framtida gunstlingsvälde. De två första åren var Karl & Gustaf ensamma i klassen. vt 1835 tillkom den tre år yngre Oscar. Schemat & disciplinen var rigorös. De skulle vänjas vid flit, ordning, hövlighet, lydnad & ett vårdat språk: Uppstigning kl 7, undervisning kl 8, utfärd i vagn kl 12 då de också övade sig i att vinka åt menigheten, middag kl 14 tillsammans med sina två huvudlärarna och vakthavande kavaljer, ytterligare undervisning kl 15, aftonmåltid & träffa syskonen kl 18, samvaro med föräldrarna i salongen kl 20, i säng kl 21.⁵ Senare infördes en timme gymnastik omkring kl 18 & föräldratiden förlängdes med en halvtimme.

Huvudlärare var Christoffer Johan Boström (1797-1866; anställd ht 1833 – vt 1837) och Fredrik Ferdinand Carlson (1811-1887; anställd ht 1837-1846). Boström hade 1824 doktorerat på Platons filosofi, därefter studerat teologi och 1827 erhållit en docentur i praktisk filosofi vid Uppsala universitet. Efterträdaren Carlson hade 1834 doktorerat på historisk källkritik och året därpå även han erhållit en docentur vid Uppsala universitet, men i allmän historia. Båda tillhörde Erik Gustaf Geijers forskargrupp och anställdes som lärare på hans rekommendation. Det har inte gått att hitta något om deras kvalifikationer för att undervisa skolbarn, men Carlson undervisade på en skola i Uppsala, förmodligen katedralskolan. På slottsskolan undervisade Boström & Carlson i kristendom, svenska språket, svensk & allmän historia, statskunskap och latin.

¹ Rydberg 1872: ss. 5-6; Brander 1923: ss. 167-171.

² af Edholm 1944: del 1, ss. 18-19; Eriksson 1954: s. 20. [Brev från af Edholms syster Minna, 1831-05-06.]

³ Eriksson 1954: ss. 25-26.

⁴ Sandin 2011: s. 230.

⁵ Thyselius 1910: s. 24.

Det norska inslaget var Otto Gilbert David Aubert (1809-1838; anställd vt 1834 – ht 1837). Han skall ha anställts på rekommendation av sin far Benoni Aubert som kände Oscar. Aubert var ett matematiskt underbarn i gruppen kring Nils Henrik Abel som 1833 hade skrivit en avhandling i sfärisk geometri och därefter arbetat som lärare på katedralskolan i Kristiania. Han var även en duktig språkman. Aubert efterträddes av premiärlöjtnanten vid norska flottan Wolfgang Wenzel Haffner (1806-1892: anställd vt 1839 – ht 1843). Aubert undervisade i matematik, norska språket, norsk historia & norsk geografi. Haffner i matematik & norska språket. Anledningen till att Aubert slutade var att hans hälsa försämrades. Liksom sin bror skall han ha lidit av tuberkulos, och kort efter avskedet dött i en blodstörtning. Hans bror hade 1832 dött på samma sätt. Eftersom Aubert tidvis sov i samma rum som sina elever har man antagit att deras senare sjuklighet berodde på att han smittade ned dem.

Ytterligare lärare var professor Elias Magnus Fries (1794-1878; botanik), Axel Samuel Stål (1787-1875; moderna språk), Theodor Silfversköld (1803-1888; franska & tyska), fil mag Johan Gustaf Lundberg (1800-1880; kristendom), genre- & historiemålaren Anders Lundquist (1803-1853; teckning), marinmålaren kapten Johan Christian Berger (1803-1871; målning), kompositören Adolf Fredrik Lindblad (1801-1878; musik), löjtnant Carl August Georgii (1801-1881; gymnastik), ryttmästaren John Ehrengranat (ridning). Tillkommer kavaljererna – kombinerade livvakter, adjutanter & fritidspedagoger som följde barnen vart de gick, turades om att äta med dem, sova i samma rum och vara mellanhand till lakejer & kammarjungfrur. Barnen fick inte tala med betjäningen för att förhindra ”olämpliga insikter”. Det måste i så fall varit ett senare skäl. I början handlade det snarare om språkvård. Karl var mycket nyfiken och försökte alltid gå en krokväg in på deras domäner.

Att döma av schemat ville Oscar ge sina barn en humanistisk undervisning liknande hans egen. Det mest påfallande är avsaknaden av realämnena fysik & kemi. Barnen skulle inte klemas, varför både Boström & Aubert tilläts aga dem. Aubert hade dessutom mycket egna idéer, kallbad och annat, om hur härdningen skulle gå till. Det finns några historier:

- B[oström] hade löfte av de höga föräldrarna att aga honom och en gång gav han lille Carl en örfil. Men då knöt han sin sjuåriga hand och sade: ”Vänta mig magistern, tills jag blir Kung!” En gång fick Josephine (hans moder) se att han lade upp benen på soffan och då hon förhöll honom för det, fick hon till svar: ”Så gör B[oström]!”⁶ Det finns en längre version av den senare anekdoten:

En gång kom prins Carl in till sin fru mor, der han utan vidare omständigheter slog sig ned i den sidenklädda soffan och lade upp benen i densamma. “Så får du ej göra,” sade modren. – “Men så gör magister Boström,” invände prinsen. Kronprinsessan bet sig i läppen och teg ett ögonblick; derpå yttrade hon : “Ja, när du blir så lärd som magister Boström, får du göra så med.”⁷

- Boström låste även in Karl i mörka utrymmen: ”Färlan, karbasen och riset [≈käpp, rotting & ris] voro ju tidens mest anlitade uppfostringsmedel i undervisningen nedom gymnasiet, och det är tydligt, att Boström endast sorgmodigt fann sig i att avstå därifrån, men mörkrumsarresten återstod och av den begagnade han sig åtminstone en gång, då Carl demonstrerat en påfallande oförmåga att erinra sig geografiska namn. Syndaren instängdes mellan ett par dubbla dörrar, och ändamålet uppnåddes, ty det blev ljudlig jämmer och bedyranden om bättring, och när Boström ansåg att arresten

⁶ Florell 2000.

⁷ Rydberg 1872: s. 11.

varat tillräckligt länge, släppte han ut prinsen och kallade på en betjänt, som tvättade hans rödgråta ansikte. Det misslyckades däremot, då man flyttade ut till Drottningholm, ty då Boström på nytt hotade prinsen med mörk arrest, svarade prinsen denne glatt att det var omöjligt, ty här fanns inga mellanrum mellan dörrarna!”⁸ Däremot fanns isolering. En av anekdoterna handlar om hur Karl, efter att ha haft sönder en vas, sitter på sitt rum, har tråkigt, och övertalar Gustaf att slå sönder en vas han också så att han får sällskap.⁹

- Aubert skrev hem om hur han dompterade sina kungliga elever: ”Prins C. försöker anlägga en värdighet & allvar som vore han redan kung.” – ”Jag noterar att han alltid, när han ser någon gråta eller hotas med straff, börjar själv gråta eller grina illa.” – ”Han över sig att se morskt ut, men det är bara en fasad för dölja sin medfödda feghet.” – ”Han frågar mig hela tiden om jag är nöjd med honom eller om han kan säga till sin mor att jag är nöjd med honom.” – ”Han är nyfiken och vill lära sig allt från grunden. Det är en bra ambition för en maktlös furste. En sådan måste hävda sig genom sina dygder, kunna göra sig älskad av majoriteten, men också vara tillräckligt hård för att uthärda hatet från minoriteten.”¹⁰
- Karl påstod på äldre dar att Aubert med hjälp av stryk lärde ut principen att ”alt är tillåtet; intet är i sig själv dåligt – utan för så vidt man låter *ertappa sig*” – ”På detta sätt lärde jag mig ljuga”.¹¹ Oskar hade liknande erfarenheter: ”Kungen sade, att denne hade den förtjänsten att han hade härdat honom och hans bröder, som alla, framför allt Carl (XV), intill dess var mycket bortskämda. Men vid sidan därav hade det också varit mycket vilt i hans uppfostran, och bl. a. hade Aubert lärt upp dem till att sätta sig över föräldrarnas bud. När han en stund hade läst med stor iver med sina elever på Drottningholm, tog han hatten och störtade, följd av prinsarna, ut i det fria. På en sådan tur mötte de en rasande tjur, som angrep dem. Aubert tog då Oscar på axlarna, Carl och Gustaf en i var hand, och störtade emot en gärdsgård. Han nådde denna i sista ögonblicket, kastade över Oscar och räddade sig själv med de två andra genom att klättra över. Efteråt tog han en båt och rodde över till slottet. Kungen sade, att han själv var en stolt liten man i de åren; men Aubert tog det ur honom genom att banka honom i huvudet med den skarpa kanten på en linjal, i det han sade: 'Jag skall klå honom, den lille krabaten.’”¹²

1892 förekom protester mot Bååth-Holmbergs skildring av Karls skolgång. Främst mot att Aubert skulle ha lärt Karl ljuga. Eftersom Bååth-Holmberg baserat sin skildring på Karls privata, numera destruerade, dagböcker, på andrahandsuppgifter & på anonyma sagesmän, står ord mot ord.¹³ Auberts efterträdare Haffner hade i alla fall inte hört Karl eller de andra säga något ofördelaktigt om Aubert eller märkt någon tendens hos Karl att ljuga eller bråka. Han var älskvärdheten själv. Enligt en bekant hade Aubert inledningsvis haft ambitionen att behandla sin kungliga elever som andra barn men tillsagts av föräldrarna att tilltala dem som prins + namnet för att inskräpa deras unika ställning. Man anar upphovet till en konflikt. Karl skulle både disciplineras &

⁸ Eriksson 1954: s. 31.

⁹ Rydberg 1872: ss. 10-11.

¹⁰ Lindbæk 1910; Wrangel 1924: s. 181; Hallendorff 1924: ss. 13-16; Eriksson 1954: s.26. [Brev från Aubert hem 1834-11 & 1835-07-23.]

¹¹ Bååth-Holmberg 1891: s. 14.

¹² Hadenius & Nevéus 1960: ss. 15-16.

¹³ Aubert 1892.

särbehandlas. Det dröjde innan han lärde sig hantera situationen. Auberts råd om att ljuga skall förmodligen tolkas som ett råd att bete sig som en hovman – att i varje situation anpassa sitt uppträdande till det som förväntades eller som var mest fördelaktigt. Karl kom med tiden att bli något av en social kameleont.

*

Med Boström & Aubert borta lugnade det ned sig. Carlson & Haffner, som ägnade sig åt att undervisa sina elever i stället för att hota eller misshandla dem, fick ett positivt eftermäle. Oscar II:s bidrag om Carlson till Svenska akademins minnesskrift var:

Carlson förstod att vinna min och mina bröders tillgifvenhet genom sitt jämna och milda väsende, men särskildt genom sina speciella insikter och kärlek till de historiska studierna. Det var hans stora förmåga att genom lifliga muntliga föredrag på ett koncentreradt sätt väcka åhörarnes intresse. Också voro hans svenska historietimmar verkliga högtider för oss, emedan de voro sant fosterländska. Icke blott de krigiska bedrifterna, utan lika vidlyftigt den nationellt historiska inre utvecklingen förklarade han för oss med värme. – Ämnesskrifningen ingick som en integrerande del af undervisningen. De uppgifna ämnena afhandlade omväxlande historiska tilldragelser, lättare etiska eller spekulativa frågor; och var stundom uppgiften att författa ett tal om ett gifvet ämne eller för ett gifvet tillfälle, hvarvid arbetena nagelforos på det noggrannaste. – I latin bedrefs undervisningen strängt grammatikaliskt, men med föga skrifning, hvilket underlättade studiet af de moderna språken. – Carlson var, ehuru lekman, en god och varm religionslärare. Hvarje morgon begynte vi med bibelförklaringar, hvilka voro utmärkta och tilltalade oss mycket. – Hela hans sinnesriktning var medlande och försonlig. Sällan hade han för oss ett hårdt ord. Gick det ej på ett sätt, nåväl, då sökte han ernå det goda resultatet på annan väg, alltefter som han trodde lärjungarnes bästa fordra. Vi sågo upp till honom med vördnad, aldrig med fruktan.¹⁴

I mina barna- och ynglingaår fortlevde ännu lämningar av det krigiska kynne som utmärkte de 16:de, 17:de och 18:de seklernas svenskar, och som gjorde det möjligt för vårt fattiga land att spela en stormakts rôle. Harmen och sorgen över Finlands förlust sjöd ännu i många sinnen, och den nya föreningen med Norge tycktes, i mångas ögon, vara en nog mager ersättning. Redan då förekomma nämligen unionstvister, om än ej så bittra och så farliga som på sista tiden. Jag och mina bröder uppväxte under inflytelsen av dessa, hela nationens känslor, och, ehuru vår utmärkte lärare, professorn och historikern F. F. Carlson, visst icke var vad man kallar »chauvinist», så närde dock våra studier av svenska historien, vilka under skoltiden ej fingo gå längre än till och med Gustaf den III:de,¹ de inneboende känslorna och liksom helgade dem. Man må ock erinra sig att vi själva voro stora krigares ättlingar både på fäderne och möderne.

¹ Varför? Det är av mig aldrig känt.¹⁵

Nackdelen var en intellektuell monokultur. Carlson höll katederundervisning och hans elever förde anteckningar. Efteråt skrev de uppsatser. Alternativa infallsvinklar tillbakavisades av Carlson som felaktiga, impertinenta och/eller illvilliga. De hade de senaste läroböckerna, t ex Fryxells historia, men läst inga tidningar. Eftersom Carlson kom ur Geijers forskargrupp hade

¹⁴ Thyselius 1910: s. 20.

¹⁵ Oscar II 1960: del 1, ss. 285-286.

han en liknande ståndpunkt som denne om kungens roll. Efter sitt beryktade avfall 1838 ansåg inte längre Geijer, Boström eller Carlson att Sveriges historia var deras kungars utan deras riksdagar & regeringars. Detta kom dock inte till uttryck i skolundervisningen:

Inga-Lisa Petersson sammanfattar Carlsons dagböcker som att den kungliga delen av undervisningen var en karaktärsfostran baserad på bibel, katekes, fosterlandskärlek och historiska & litterära förebilder. Tillkommer kunskaper om landets lagar, religion & historia. Carlsons idealfurste liknar Marcus Aurelius och hans fursteideologi dennes 2000-åriga stoicism: ”Man föds till sin livslott. Spela spelet, för något annat finns inte.” Karl ställde sig 1838 (apropå motsvarande tankar i katekesen) undrande. ”Om man är ställd på en hög plats, är det tillåtet, att önska sig en lägre?” Nej, det var det inte.¹⁶

När Karl lärt sig tillräckligt med franska fick han äta hos sin farfar och redogöra för sina framsteg. Karl Johan brukade under måltiden anställa förhör vilka Karl motsåg med bävan.¹⁷ Kanske fick farfar även rapporter från lärarna. Karl beskrivs i Carlsons dagbok & rapporter fram till konfirmationen 1841 som snudd på obildbar – lat, bångstyrig & okoncentrerad – och får därefter en Lidnersk knäpp. När en lärare på detta sätt begår karaktärsbord på sin elev bör man nog göra sig en paus och reda ut vad som ligger bakom. Så vitt det går att avgöra så här långt efteråt förelåg sex separata konflikter:

1. Karl ansåg sig som blivande regent kunna kräva en respekt från lärarna som han inte fick.
2. Som blivande regent antogs han av lärarna visa prov på en helt orealistisk personlig mognad.
3. Hans far & farfar försökte gemensamt tvinga in honom i en kungaroll motsvarande deras egen – en kalkylerande maktspelare – vilket varken passade hans temperament, Carlsons syn på monarkin eller regeringsformen. För Carlson var monarken folkets ödmjuka tjänare.
4. Karl var heller inte någon särdeles intelligent eller flitig elev, utan en medelmått som pressades över sin förmåga, vilket hela tiden påpekades för honom.
5. Hans & syskonens tillvaro var som att leva i en konservburk vilket ledde till outhärliga konflikter dem emellan, varierande mellan gnabb & slagsmål.
6. Eftersom han var ett utbildningsprojekt övervakades hans framsteg. Varje hans försök att undgå övervakningen genom att hålla sig undan i tjänstefolkets regioner, vägra uppge vad han tänkte & tyckte, dra till med vad som helst och/eller ge förväntade svar i de ”framstegsrapporter” som Carlson tvingade honom skriva, ledde till ytterligare konflikter om halsstarrighet, illojalitet & lögn.¹⁸

Det finns också spekulationer om att Karls stamning var svårare än som framgår, att han led av dyslexi och att han hade någon lindrig kognitiv störning med koncentrationssvårigheter & överaktivitet enligt diagnosen MDB/DAMP/ADHD.¹⁹

*

¹⁶ Petersson 1990.

¹⁷ Eriksson 1954: s. 22.

¹⁸ Eriksson 1954: ss. 58-78.

¹⁹ Skott 1996: s. 55; Lindqvist 2010: s. 51.

Den 4 & 5 juni 1841 konfirmerades han. Undervisningen & förhöret skedde genom biskop Johan Albert Butsch. Själva konfirmationen gjordes av ärkebiskopen. Modern kallade efteråt in honom ”i sitt kabinet och gav honom, badande i tårar, förmaningar och råd, som kommo ur modershjärtats innersta och kunnat röra även en sten till det högtidliga löftet att åt Hennes son offra alla sina krafter.”²⁰ Det bör ha smärtat hans mor att den samtidigt tycks ha gjort honom till antikatomik. Butschs religionsundervisning fortsatte året därpå. Karls påverkades i så måtto att han ägnade sig åt en intensiv självkritik. Den alternativa beskrivningen av Karls religion är att den härrör ur hans senare Frimurarengagemang. Frimurarorden hade en idéhistoria av nyplatonism & esoterika som tilltalade Karls fantasi. Han hade ett litet bibliotek i ämnet som han höll inlåst för obehöriga. Jag citerar ur de hermetiska skrifterna för att ge ett begrepp vad det handlar om:

Om du inte gör dig själv jämbördig med Gud kan du inte fatta Gud. Enbart likar fattar varandras innersta. För att fatta Gud; befria dig från andliga begränsningar, befria dig från kroppsliga begränsningar, höj dig över tiden in i evigheten, då skall du fatta Gud. För dig får då ingenting vara omöjligt på förhand; utgå ifrån att du skall aldrig dö, utgå ifrån att du kan fatta det som är, har varit och kommer att vara; alla konster, alla vetenskaper, allt levande, allt dött. Ditt liv skall vara sådant; stig högre än det högsta berg, fall lägre än den djupaste avgrund; upplev med dina sinnen, eld och jord, luft och vatten; upplev med ditt förstånd, det ofödda, det unga, det gamla, det döda, det som är bortom döden. Om du i dina tankar omfattar allt detta samtidigt, tider, platser, det som syns, det som är, det som synes vara, då skall du fatta Gud.

Karl påstod senare att han under konfirmationsläsningen blev av med svendomen: “En dag, då han höll på med katekesläsning, hade han nämligen av en städerska blivit avbruten med befallningen att infinna sig hos kronprinsessan. Carl reste sig och följde henne. Promenaden gick genom en mörk korridor och där visade sig att ärendet var påhittat...”²¹ Kanske det. Midsommarafton 1841 utnämnde Karl Johan honom till officer i Livgardet (förmodligen avses officersvolontär). Året därpå närvarade han vid sin första slottsbal. Han dansade polonäsen med grevinnan Aurora Brahe d.ä. & 1:a valsen med sin mor. Han tilläts även bjuda upp någon på eget bevåg vilken blev den något äldre friherrinnan Julie Banér (1821-1911). Karl var en usel dansör, stel & okoordinerad, men han var lättpratad. Man behövde bara le & lyssna. Hovlivet var ansträngande. Högsäsongen var det middagar, eftermiddagsdans, bal, maskerad, utflykter, musikaftnar, teater & opera flera gånger i veckan, men så ofta deltog inte Karl eller de övriga.

1843 var sista skolåret. af Edholm kommenterar hans uppträdande på Innocencebalen den 7 januari: ”Han för sig någorlunda väl för sina år, valsar förtviflad [det var 50 recipienter] och talar nästan mycket, men han har en kunglig blick.”²² Under sommaren genomgick han & Gustaf en grundläggande vapenutbildning i sabel, lans & pistol. Hösten gjorde de en rundresa i de södra delarna av landet, för att lära känna Sverige. Mottagandet var gott. Det finns en satirisk sammanfattning:

De små arffurstarna hafva lyckligt och väl återkommit till hufvudstaden från sin utflykt åt landsorten. De lära under hela resan icke erhållit mer än några och 70 äreportar, 534 festbaler, något öfver 2000 stora blombuketter à 16 sk. stycket, samt närmare 800 haranger, skålar och tal i alla formater. Detta är visserligen icke mycket

²⁰ Eriksson 1954: ss. 40-41.

²¹ Eriksson 1954: s. 78. [Enligt Bernard von Beskow efterlämnade papper.]

²² af Edholm 1944: del 1, s. 54.

för några verkliga arffurstar om 15 à 16 år, men så tar det väl opp sig. Det tar sig, det tar sig.²³

[Mera konkret hade de i sällskap med kavaljeren & blivande guvernören Henning Hamilton besökt slott, herrgårdar, bruk & sevärdheter. Det förefaller som en upprepning av deras Mälardalsbesök 1839 i sällskap med Carlson. Karl deltog också i gårdsfolkets arbete: Slåttern, skörden, ladugården, jakt, fiske, bär- & svamplockning.]

Resten av terminen repeterade de gamla kursmoment. Den 19 & 20 december genomgick de ett muntligt förhör motsvarande studentexamen i ämnena latin, algebra, geometri, (geografisk) statistik, och allmän & svensk historia. Examineringen sköttes dels av deras egna lärare Carlson & Haffner, dels av de tre Uppsalaprofessorerna Erik Gustaf Geijer (historia), Jonas Sellén (juridik) & Carl Johan Malmsten (matematik). Examensvittnen var föräldrarna, ecklesiastikministern biskop Heurlin, norska statsrådet Holst, norska artilleriöverstelöjtnanten Foss och rektorn för Stockholms gymnasium lektor Eurén. Sammanlagda förhörstiden var nio timmar. Bröderna var oroliga för utgången men klarade sig bra. Det förefaller märkligt att han inte tenderades i språken. Det finns uppgifter om att hans engelska var obegriplig.

Karl lämnade skolan som en ståtlig ung man, med goda grundkunskaper, övertygad om sin kungliga mission, men med ett stukat självförtroende – ingen prestation var god nog. Alla brödernas sociala träning var gravt eftersatt. Ingen av dem betedde sig naturligt i sällskap. Carlson har fått mycket beröm för sin undervisning, men för Karl som person framstår Carlson & den isolerade ”tabula rasa”-pedagogiken som en katastrof. Att bara umgås inom hov- & syskonkretsen räckte heller inte. Brodern Oscar satte senare sina barn i en allmän skola så att de skulle slippa hans erfarenheter.

En kommentar: Det förefaller helt otroligt att bröderna ens i gymnasiet kunde haft undervisning 43 timmar i veckan. Det finns uppgifter om att Boström & Aubert kroknade och ägnade sig åt att spela schack på lektionerna i stället för att undervisa. Boström vantrivdes till den grad med den instängda tillvaron att han slutade. Det fanns ingen tid avsatt för läxläsning, möjligen skedde den under eftermiddagarna och/eller helgerna. Schemat andas skrivbordskonstruktion, och måste ha rundats eller reviderats.

*

Hösten därpå, den 10 oktober 1844, strax efter faderns kröning, flyttade Karl & Gustaf till Uppsala för att genomföra sina universitetsstudier. Uppsalavistelsen var i två omgångar: 10 oktober till 14 december 1844 & 13 oktober till 10 december 1845. Mitten av februari till mitten av april 1845 var de även i Kristiania. Uppsala-följet bestod av deras guvernör greve Henning Hamilton, deras lärare Carlson & ordonnansofficeren Eketrä. Tillkom betjäningen. I Uppsala huserade de i ett tvåvåningshus på Bävernsgården 6, ”prinshuset” kallat. Detta var på 650 m² & förhållandevis ståndsmässigt. De deltog i det akademiska umgänget, tog emot besök av andra studenter och roade sig med musikaftnar & baler. Allmänna sången låg första året nere varför Gustaf organiserade två ”kvartetter”. Karl hade en stark men sträv basröst och sjöng i den större kvartetten. Både bröderna rapporterades som flitiga & skötsamma. Karl var ganska så ansträngande att ha att göra med:

²³ Odd, Orvar. [Oscar Patric Sturzen-Becker.] (1843.) Liten lefver än. I: Aftonbladet, 1843-08-24, s. 2.

Bra söta, okonstlade och snälla och naturliga äro de verkliga dessa prinsar om också prins Carl kanske pratar en liten smula för mycket. Han är så brinnande liflig att hans mun bokstafligen talat aldrig står stilla och då han skall berätta något kommer han i en sådan ifver att orden riktigt tumla öfver hvarandra och till slut knappast vet han hvad han säger. Därtill gestikulerar och grimaserar han oupphörligt som en riktig skådespelare. Det blir litet ansträngande ibland att höra på och följa med men rolig och älskvärd är han i alla fall. Prins Gustaf är betydligt tystare och mera »douce» i hela sitt uppträdande.²⁴

Kurserna var utformade för deras behov, byggde vidare på slottsskolans undervisningsplan & gav bredd men inget djup. Uppsalaschemat var två föreläsningar per dag, fyra dagar i veckan, blandat offentliga & privata sådana: Geijer (svensk historia & europas kulturutveckling), Boethius (svensk & romersk rätt), Bergfalk (offentlig administration), Boström (sedelärens utveckling), Atterbom (uppenbarelser & myter), Svedelius (statskunskap), Schröder (litteratur & fornkunskap). Kristianaschemat var i samma anda men spretigare: Thaulow (kemi & fysik), Keyser (norska fornminnen), Keilhau (norsk geologi), Munch (norsk geografi & sagolitteratur), Hallager (norsk rättshistoria, processrätt & kriminallagstiftning), Platou (norsk privaträtt), Collett (norska grundlagen) och Velhaven (norsk litteraturhistoria). Ytterligare föreläsare var Lindblad (kriminal- & processrätt) & Nordström (statsrätt). Från Lindblads föreläsning någon gång 1846 finns en bild: Lindblad föreläser i utekläder & doktorshatt. Karl, Gustaf & deras följe har utekläder och hög hatt även de. Förmodligen är det vinter & lokalen oeldad. Karl förde noggranna anteckningar men tenderade aldrig. Effektiva studietiden de tre åren var cirka 30 veckor.

I Kristiania hade Karl & Gustaf sällskap med familjen. Inbjudningarna haglade och det är svårt att förstå hur de fick något uträttat. Karl låg i slutskedet sjuk en månad. Det finns en ganska så melankolisk uppsats i hans dagbok från den tiden där han filosoferar över sin livssituation. Det mesta handlar om vänskapskult – ett enkelt & naturligt umgänge bortom sociala positioner & klassgränser. Helst ville han slippa det offentliga livet med dess krav på förställning. Det han tyckte sämst om var att aldrig kunna lita på människor. Att de sökte sig till honom för att nå fördelar, eller av ren nyfikenhet, inte för att de uppskattade hans person.²⁵

Uppsalatiden fick Karl kontakt med en udda mentor – professorn i teoretisk & praktisk medicin Israel Hwasser (1790-1860). Hwasser företrädde romantikens naturfilosofi inom medicinen och härledde det mesta till obalanser mellan det andliga & det kroppsliga. Enligt honom skulle läraren|läkaren leda eleven|patienten till den andlighet som krävdes för att tillfriskna. Förmodligen var han ännu farligare för patienten än deras sjukdom men han var öppen för existentiella problem och han, Karl & Gustaf tillbringade timmar i varandras sällskap medan Hwasser lade ut texten om allt möjligt. "Han såg inte sin läraruppgift som främst kunskapsförmedling. Läraren skulle väcka en djupare insikt, och han skulle påverka adepterna även moraliskt och religiöst. Därför måste förhållandet mellan lärare och elev vara allsidigt och personligt."²⁶ Hwasser var populär, stundom dyrkad, och gick så långt som att kalla Karl & Gustaf för herrarna eller "Ni" i stället för prinsarna vilket togs väl upp. Karl kallade honom farbror tillbaka. Han påstod senare att Hwasser var den "som gjort honom till människa, som lärt honom skatta människans värde i sig."²⁷

²⁴ Hamilton Geete 1910: del 2, s. 298; Horn 1946: ss. 80-81; Braun 1950: s. 156. [Agnes Geijer]

²⁵ Hallendorff 1924: ss. 17-18.

²⁶ Liedman 1971.

²⁷ Bååth-Holmberg 1891: s. 17.

1848 grundade Hwasser det ännu existerande Karl Johans-förbundet. Det finns ett antal hyllningstal av hans hand 1848-59 där det bland överorden om Karl Johans lysande bana & karaktär framgår att Hwasser var en anhängare av 1812 års politik, som han ansåg äntligen gett de nordiska länderna ro att samverka, i stället för att slåss med varandra. Oscar I:s omorientering av utrikespolitiken var Hwasser en djup besvikelse.

Det finns ingen information om att Karl någonsin lärde sig sköta sin ekonomi. Det gjordes hans intendent. Karl fick från 11 år en mindre summa fickpengar varje vecka, som skulle redovisas. Kläder, rakning, böcker o s v verkar ha köpts genom hembesök av bodbiträden.